

класових ворогів загалом. Вони поставали в образах шкідників, котрих треба вилучати, знищувати та використовувати як витратний матеріал для блага соціалістичного будівництва. В офіційних документах часів сталінщини людей, котрі мали гідність та свої національні погляди, називали по-різному: «залишенці», «антирадянські/шкідливі елементи», «політбандити», «переродженці», «безрідні космополіти». Особливого значення набув номен-ярлик «бандерівець», що його саме зараз активно використовує російська пропаганда, котра стала правонаступницею мови радянського тоталітаризму [2].

Окрім того, у своїй риторичі представники тоталітарного режиму успішно застосовували прийоми новомови, функціями якої було приховування непривабливої дійсності та витворення в уяві мовців фіктивного ідеального світу, а також насадження духу ворожості, ненависті, насильства. Новомова виявляла не випадкову спорідненість із мовою кримінальних кіл. Як і в злочинському арго, в діловодстві радянських каральних органів поширеними були евфемізми, які маскували злочинні дії режиму.

Наслідки таких риторичних маніпуляцій свідомістю народу маємо і зараз. Багаторічне огиджування бандерівців у радянських ЗМІ та маскульті породило явище галичанофобії, яке врешті призвело до духовного відчуження українців інших регіонів (особливо південно-східних) від земляків із Західної України.

Своєю пропагандистською риторикою тоталітарна влада заохочувала українців зрікатися власних культурних цінностей і традицій, накидаючи комплекс меншовартості, сприяла втраті у свідомості суспільства відчуття меж між поняттями правосуддя та репресій. *Саме риторика радянської тоталітарної машини переконаливо записувала у головах людей безапеляційне поклоніння тиранові, страх перед висловлюванням своєї думки чи відстоюванням своїх законних прав, що, на жаль, має глибокі відбитки і у свідомості сучасного українського суспільства.*

Література

1. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941рр.) : Джерело дослідження. – К., 1999. 448 с.
2. Примаченко Я. Лариса Масенко. Мова радянського тоталітаризму / Яна Примаченко // Критика. Міжнародний огляд книжок та ідей. / Яна Примаченко., 2018. С. 54-55.

УДК 81'271: 070:004.738.5

КУЛЬТУРНО-ЛІНГВІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕДІА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наталя Зубець,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету*

Зроблено спробу розглянути і дати оцінку найпопулярнішим інтернет проектам, у яких відображено сучасну лексику та мовну свідомість користувачів.

Ключові слова: *нормативність, мережеві проекти, наївна лінгвістика, мовний стандарт.*

In the article an attempt to consider and evaluate the most popular Internet projects, which reflects of the modern vocabulary and language consciousness of users.

Keywords: *normativeness, network projects, naive linguistics, language standard*

В умовах радянського тоталітарного суспільства питання мови нерідко ставали об'єктом конфліктів і маніпуляцій. Зміни в суспільному житті українців, процеси демократизації та лібералізації в кінці ХХ – на початку ХХІ століть зумовили неприйняття спільнотою забюрократизованої мови минулого. Процеси позбавлення різних сегментів нашої мови від радянських нашарувань, як і формування власної незалежності, починалися непросто. Ось як передав депресивну та деморалізуючу атмосферу початку 2000-х письменник В. Єшкілев: «Не мова обслуговує державу, а держава мешкає у Домі Мови, як оскаженілий Мінотавр у Лабіринті. Потвора ходить, бігає, повзає фонетичними коридорами, вигризаючи з їхніх мурів бюрократичні сленги і кайдани дебільних правописів, правила вмирання і брехливі означення, якими прикриває свою драконячу шкіру. Потвора не здогадується, що кожної миті в неї під ногами може вибухнути Лінгварна Бомба!» [2, с. 12].

Упродовж двох останніх десятиліть українська мова стрімко й показово змінюється, набуває нового звучання за рахунок оновлення засобів вираження та форм образності, стали закономірними зрушення в мовному стандарті. Науковці відзначають, що активний словник мовців змінився на 25% у результаті дії трьох потужних процесів: 1) оновлення лексичного значення наявних у мові слів, 2) поява нових лексичних одиниць, 3) міграція лексики з мовної периферії до центру і навпаки.

Мова набуває значущості в житті держави, виконуючи важливу інтеграційну функцію. Сучасний етап розвитку української мови проходить в умовах підвищення її популярності, заохочення до вдосконалення та вивчення, чому сприяють освіта, преса, радіо і телебачення, мережа «Інтернет», організовуючи різноманітні волонтерські проекти, програми, акції, як-от: експресуроки, мовні тренінги і тренажери, диктант національної єдності, мовомарафони, онлайн словники, лайфхаки тощо. Зокрема, досягнення інтернету змінюють стандарти обміну інформацією, розширюючи можливості співпраці та співтворчості. У результаті цього виникли нетрадиційні медіа з високим рівнем інтерактивності, які виконують, крім комунікативно-інформаційної, пізнавальну, культурницьку та просвітницьку функції. З розвитком таких медіа відбувається наукове осмислення цього явища зарубіжними [1; 5] та вітчизняними [3; 4; 8] вченими. Проте в українському мовознавстві системне дослідження таких платформ, проектів, програм ще не розпочалося.

Мета нашої розвідки – розглянути й дати оцінку контенту найпопулярніших інтернет проектів, які відображають сучасну лексику та дають уявлення про мовну свідомість користувачів.

Сьогодні мовні питання знаходяться в центрі уваги політиків, державних діячів, вони активно обговорюються громадськістю. Повернення норм, що відповідають автентичі українського мовомислення, заміна некритично взятих або штучно нав'язаних запозичень, ремаркування нових слів цікавлять не лише науковців, а й багатьох освічених людей. Саме останні, усвідомлюючи пекучу потребу в очищенні мови від різноманітних нашарувань, надмірних запозичень, прагнуть продемонструвати власне розуміння мовних змін, нормативності мови, пропонують способи повернення національних мовних цінностей у лексиці, граматиці, словниковій справі. Мовознавиця О. Левченко зауважує: «...спостерігаємо не лише «тектонічні зсуви» в комунікації, але й «тектонічні розломи», відцентрові й доцентрові сили, що впливають на мовну свідомість як мовців-нелінгвістів, так і мовців-лінгвістів» [3, с. 168]. У сучасному медіапросторі національно свідомі носії української мови – нефілологи – за останнє десятиліття запропонували низку вартісних лінгвістичних проектів («народні» словники, онлайн платформи, додатки, застосунки), у які індивідуальні члени або онлайн співтовариства вкладають своє розуміння сучасної мовної ситуації, бачення власної участі в мовному розвитку, спираючись на праці авторитетних науковців, залучаючи при цьому загальновідому термінологію, мовні категорії тощо. Такі словники укладаються

ніби на протипагу традиційним нормативним лексиконам, бо як справедливо відзначає Р. Трифонов, у дібраних словах автори відтворюють «стійкі уявлення про дійсність, вписують «поточний момент» в циклічні часові координати» [6, с. 89]. Координатори проектів намагаються упорядкувати роботу учасників шляхом обговорення питань, організують підтримку з боку науковців, супроводжують діяльність інструкціями, анкетуванням тощо. Нетрадиційні медіа є проявами «наївної» («фольк-» або «народної», «любительської») лінгвістики – нового відгалуження в сучасному мовознавстві (з початку 2000-х років), що являє собою сукупність непрофесійних поглядів, знань і суджень [5; 8].

У мережевому просторі досить відомий **проект «Мислово»** (редактор Б. Петренчук) – електронний динамічний словник неологізмів, сленгу та інших проявів (у т. ч. ненормативної лексики) сучасної української мови, який творять користувачі. Вони мають можливість проголосувати «за» чи «проти» запропонованих тлумачень. З часу появи перших визначень, що з'явилися 2012 року, ресурс перетворився на своєрідний гіпертекст із більше ніж 5 тисяч слів, якому властиве колективне авторство. Перед публікацією запропоноване слово проходить контроль редактора.

Із переваг проекту відзначимо те, що у словнику створюється цілісний лінгвальний образ сьогодення за допомогою лексем, що найкраще відображають настрої та переживання людей, перебувають у центрі інформаційного поля України, мають піковий інтерес, наприклад: *євробляхи, заручники, монобільшість, турборежим, коронакриза* та ін. Є слова не забарвлені політично, на зразок: *біткоїн, спінер-іграшка*. Іноді добираються слова-складники певного семантичного поля, як-от «Корупція»: *е-декларація, безкарність, офшор*. У результаті суспільної дискусії обираються слово та антислово року. Популярними, соціально значущими за ці роки (з 2013 р.) було визнано слова *кіборг, Євромайдан, блокада, корупція, безвіз, томос, діджиталізація*. У відповідний період як дискримінаційні, нелюдяні названо актуалізовані слова *сепари, вата, Луганда, майданутий* та деякі ін.

У науковій літературі ми натрапили на оцінку проекту «Мислово» як «некерованого або слабкерованого варіанту» [4, с. 121] «наївної» лексикографії у зв'язку з множинністю визначень, непрозорими принципами відбору лексем. Зауважимо, що в результаті аналізу мовного матеріалу аналізованого джерела видається надуживання зниженої або й вульгарної лексики.

На волонтерських засадах 2013 року викладачі-практики та креативні студенти-журналісти Київського університету імені Бориса Грінченка створили суспільно-культурологічний **інтернет журнал «СловОпис»** з метою популяризації української мови та українського простору загалом. Проект стартував з кількох просвітницьких відеоблогів про рідковживані автентичні українські слова. Дуже швидко створили власні канали You Tube і сайт, відкрили сторінки СловОпису в кількох соцмережах.

Тепер у журналі є кілька рубрик: «Відеословник» (уміщує діалектні, «призабуті», «улюблені» слова, новотвори тощо), «Українська – це сучасно» (історії про імена, їхнє походження; блоги, інтерв'ю, новини), «Відкрий Україну» (топові прислів'я і приказки; жартівливі фразеологізми; назви забутих українських страв та ін.). Нині команда створює відеоблоги (за участі науково-педагогічних працівників, студентів, відомих публічних людей зі сфери ЗМІ, мистецтва, культури, бізнесу тощо) про рідковживані, ужиткові, улюблені українські слова, новотвори, фразеологізми; власну просвітницьку продукцію у вигляді карток щодо правильного вживання, популяризації українських слів, словосполучень, висловів, фразеологізмів та аналітичну текстову й відеопродукцію на теми історії і проблем розвитку української мови, культури. Контент постійно наповнюється інформацією про відомих науковців, діячів культури, моральних авторитетів нації, становище української мови в суспільстві тощо. Один із партнерів ресурсу – Міністерство освіти і науки України. Про це незвичайне медіа схвально відгукуються ЗМІ.

Очищення нашої мови від небажаних елементів – іноземних слів, застарілих, регіональних, скалькованих елементів, було й залишається актуальним. На думку дослідниці цього руху в нашій мові Л. Масенко, Україна має великий і повчальний пуристичний досвід [7].

Волонтери справедливо вважають недостатніми зусилля державних інституцій у питанні адекватних перекладів мовних запозичень. Для цього 2014 року львівськими ентузіастами-нелінгвістами було створено **сайт «Словотвір»** – платформу для колективного, без обмежень, пошуку, обговорення та вибору варіантів адекватного перекладу чи передачі чужомовних слів. Для наукового супроводу команди запрошено науковця – кандидата філологічних наук І. Ціхоцького. Процес – максимально простий і відкритий. Базу слів формують лише зареєстровані учасники, з-поміж яких – учителі, студенти, науковці, люди з тонким відчуттям мови. Вони не вигадують нові слова, а шукають аналоги серед наявних. Організатори просять увімкнути пам'ять, уяву та національно-мовні сенсори. Щотижня для обговорення пропонується слово, до якого можуть повертатися й пізніше. Отримані замітники проходять базову модерацію. За найбільш вдалі пропозиції відвідувачі платформи голосують. Серед кількох тисяч обговорюваних слів – багато запозичень, які давно прижилися в нашій мові, але до них шукають національні аналоги, оскільки вони є до цих слів у багатьох європейських мовах, наприклад: **абзац** – відступ, **анархія** – безладдя, **анексія** – загарбання, **філологія** – словесність, **шаблон** – зразок та ін. У пошуковій стрічці наявні реактуалізовані слова, як-от: **арсенал** – **зброярня**, **гіпотеза** – **засновок**, **статуя** – **бовван**, **солдат** – **вояк**, **туалет** – **вбиральня** і под. Часто обираються слова з абсолютною новизною, що позначають реалії, яких не було раніше: **блендер** – **подрібнювач**, **діджиталізація** – **числування**, **дреди** – **кудлаї**, **лептоп** – **наколінець**, **мурал** – **стінопис**, **ток-шоу** – **гутори**. Є прагнення замінити росіянізми: **вентилятор** – **вітрогін**, **відрижка** – **надха**, **ларьок** – **ятка**, **насос** – **смок**. Ознайомлюючись із матеріалами платформи, помічаємо, що серед дібраних відповідників є діалектні слова, які невідомі багатьом носіям, наприклад: **абрикос** – **мореля**, **арахіс** – **жола**, **кулінарія** – **сокальство**, **пік** – **щовб**, **уніформа** – **однострій**. Важко погодитися з уведенням до каталогу розмовних, знижених, ненормативних слів, на зразок: **айтішник** – **бітознавець**, **прикольний** – **нівроку**.

Проект викликає велике зацікавлення, отримує схвальні відгуки не лише від пересічних громадян, а й від фахівців. У планах організаторів – створення комісії з філологів, яка б відбирала найвдаліші приклади; розробка програми, яка б очищувала текст, пропонуючи користувачам українські відповідники.

Отже, сучасні нетрадиційні медіа здійснюють плідну нормалізаторську, ментально-мовну діяльність щодо української мови. Вони дають матеріал для словників нормативного типу та для наукових досліджень метамовної свідомості. Підбір слів може бути зведеним до корпусних даних для лінгвістики. Крім цього, проекти виконують важливі просвітницькі завдання.

Література

1. Голев Н. «Викилексія» – народний інтернет-словарь: инновационный лексикографический проект. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22603674>.
2. Єшкієв В. Пафос. Роман. Львів: Кальварія, 2002. 208 с.
3. Левченко О. Рефлексії в епоху пост (модернізму), нео(лібералізму) та мульті (культуралізму) над словникарством. *Studia Linguistica*. Vol. IX. 2006. С. 160-169.
4. Левченко О. Фразеографія й викилки часу: дво- та багатомовні словники порівнянь. *Slawistische Forschungen und Texte 24: Lexikographische Innovation – Innovative Lexikographie*: Georg Olms Verlag. Hildesheim-Zürich-New York, 2017. С. 113-133.
5. Полиниченко Д. Любительская лексикография: опыт исследования. URL: https://vestnik.kemsu.ru/jour/article/view/4009?locale=ru_RU.
6. Трифонов Р. «Солодкі слова» в сучасному українському медіадискурсі. Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна. 2012. № 1014: сер. Філологія. Вип. 65. С. 86-91.

7. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / Упоряд. Л. Масенко та ін. Київ: ВД «Киево-Могилянська акад.», 2005. 399 с.

8. Яворська Г. До проблеми «наївної лінгвістики». Лінгвістичні студії. Черкаси: БРАМА-ІС-УЕП, 1999. Вип. III. С. 13-20.

УДК 659.1(477)

ПОСТТОТАЛІТАРНІ РУДИМЕНТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ

Ірина Колеснікова,

*доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
бізнес-лінгвістики ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

У статті проаналізовано деякі приклади посттоталітарних рудиментів у сучасній українській рекламі, представлено їх типологію та визначено характерні помилки в неймах.

Ключові слова: *рекламний нейм, посттоталітарний рудимент, типологія, характерні помилки.*

In the article some examples of post-totalitarian vestiges in modern Ukrainian advertisement are analyzed thus their typology is presented and common mistakes in names are defined.

Keywords: *advertising name, post-totalitarian vestige, typology, common mistakes.*

Щоб знищити мову, необов'язково її забороняти, можна просто зробити її смішною, примітивною, несучасною, провінційною, коли спілкування нею стає неprestижним, принизливим або неадекватним. «Правописний гамлетизм», про який писав А. Ніковський у редакційній передмові до «Словника української мови» [1], надзвичайно активізувався в сучасній рекламі, особливо в неймах.

Про важливість обрання назви свідчать історичні документи щодо встановлення вимог до правдивості реклами, її зовнішнього вигляду та текстової частини, зокрема приклади, датовані ХУІІ-ХУІІІ ст. У період 1917-1980-х років реклама стає засобом поширення політичних ідей та пропаганди, тобто прерогативою державних органів влади. Розміщення ж платних оголошень у приватних виданнях у цей період передбачало юридичну відповідальність [1, с. 65]. Зрозуміло, що було б нелогічним звинувачувати сучасну рекламу в абсолютній політичній залежності, проте її негативний вплив на розвиток і функціонування української мови є очевидним.

Розглянемо деякі приклади посттоталітарних рудиментів у сучасній українській рекламі.

1. Патологічне тяжіння до оформлення рекламного продукту, що представлений на українському ринку, російською мовою, тобто мовою країни-агресора, що є порушенням вимог нової редакції «Закону про рекламу», наприклад: *кофейня «Изба-читальня»* (м. Донецьк). Ця назва є суперечливою в плані змісту, оскільки акумулює застарілий рудимент, характерний для 20-х років ХХ ст.; *аптека «БАМ»* (м. Київ), в якій, відповідно до реклами, ліки продаються тільки повними упаковками. Нейм викликає певні алузії, пов'язані з масштабною магістраллю, що будувалася в колишньому СРСР; *садовий центр «Садко»* (м. Київ), назва якого асоціюється з героєм однойменної російської казки та опери відомого композитора Римського-Корсакова. Як відомо, Садко перебував у полоні Водяника на дні моря, що не корегує із садівничим бізнесом. Подібні приклади є причиною когнітивного дисонансу.